

Agnieszka Czajkowska*

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0002-7445-887X

AKTUALNY STAN JAKOŚCI NALEŻNOŚCI KREDYTOWYCH PRZEDSIĘBIORSTW I NIEPEWNOŚĆ W OKRESIE PANDEMII

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest ocena jakości należności podmiotów gospodarczych (z uwzględnieniem ich podziału na przedsiębiorców indywidualnych, sektor MSP i duże przedsiębiorstwa) z tytułu kredytów wobec monetarnych instytucji finansowych w Polsce oraz wskazanie różnic w tym zakresie w okresie poprzedzającym pandemię COVID-19 i w trakcie jej trwania, jak również identyfikacja źródeł ryzyka kredytowego w latach 2018–2021. Istotnym elementem badań była identyfikacja najważniejszych czynników wpływających na jakość akcji kredytowej banków na rzecz przedsiębiorstw. Przyjęto problem badawczy, że w okresie pandemii niepewność sytuacji mikro i makro-ekonomicznej w gospodarce powodowała ograniczanie akcji kredytowej i zaostrzanie kryteriów udzielania kredytów przedsiębiorstwom przez banki, gdyż ryzyko było nieprzewidywalne i trudne do oszacowania, zaś przedsiębiorcy, bazując na własnych zasobach i wysokiej płynności finansowej w okresie przed pandemią, wykazywali ostrożność w zaciąganiu nowych zobowiązań.

Słowa kluczowe: jakość należności kredytowych przedsiębiorstw, ryzyko kredytowe, niepewność, pandemia Covid-19

Summary

THE CURRENT STATE OF CORPORATE CREDIT CLAIM QUALITY AND UNCERTAINTY IN THE PANDEMIC PERIOD

The main objective of the article is to assess the quality of exposures of economic entities (considering their division into individual entrepreneurs, the SME sector, and

---

* Agnieszka Czajkowska – doktor habilitowany, profesor UŁ. Pracownik Katedry Finansów Korporacji Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego, e-mail: agnieszka.czajkowska@uni.lodz.pl.

large enterprises) for loans to monetary financial institutions in Poland and to indicate differences in this area in the period before and during the pandemic, as well as to identify sources of credit risk in 2018-2021. An important element of the research was to identify the most important factors affecting the quality of bank lending to enterprises. The research problem was assumed that during the pandemic, the uncertainty of the micro and macroeconomic situation in the economy caused banks to limit lending and tighten the criteria for lending to enterprises, as the risk was unpredictable and difficult to assess, while entrepreneurs, relying on their own resources and high liquidity in the pre-pandemic period, showed caution in taking on new liabilities.

Keywords: quality of corporate credit claims, credit risk, uncertainty, Covid-19 pandemic.

Wstęp

W okresie przedpandemicznym dynamicznie wzrastała akcja kredytowa banków na rzecz przedsiębiorców indywidualnych, małych i średnich przedsiębiorstw, jak również dużych przedsiębiorstw. Mimo wzrastającej podaży kredytów, jakość należności banków z tytułu obsługi podmiotów gospodarczych utrzymywała się na bezpiecznym poziomie. Wraz z pojawieniem się pandemii spowodowanej COVID-19 i kryzysu gospodarczego pojawiły się nowe czynniki niepewności oraz trudno przewidywalnego ryzyka kredytowego, a w konsekwencji nastąpiło zmniejszenie popytu i podaży kredytów gospodarczych oraz pogorszenie jakości portfela kredytowego.

Do realizacji celu oraz weryfikacji hipotezy zastosowano metodę badań wtórnych, w ramach której analizie poddano aktualne dane finansowe dotyczące działalności kredytowej banków, m.in. raporty i analizy NBP, KNF, ZBP, portali finansowych. Metodologia badania – artykuł pogłębia wiedzę na temat jakości portfela kredytowego na rzecz przedsiębiorstw w okresie przed i w trakcie kryzysu wywołanego pandemią. W artykule dokonano przeglądu dostępnej literatury na temat czynników determinujących jakość kredytów oraz przeprowadzono badanie porównawcze jakości należności sektora bankowego wobec przedsiębiorstw w latach 2018–2021.

Ryzyko a niepewność w warunkach kryzysowych w okresie pandemii

Ryzyko i niepewność są nieodłącznymi cechami procesów gospodarczych. Każda decyzja wiąże się z przewidywaniem określonego stanu w przyszłości. Jednocześnie nigdy nie można w sposób absolutnie pewny ustalić, jak będą

kształtowały się w nadchodzącym czasie czynniki stanowiące podstawę bieżącej decyzji¹. Określenie „ryzyko” i „niepewność” często są błędnie ze sobą utożsamiane. Poprzez ryzyko rozumie się sytuację, w której jest znane prawdopodobieństwo wystąpienia określonych zdarzeń, a więc znana jest wartość oczekiwana zmiennej losowej, czyli ryzyko jest mierzalne. Natomiast niepewność charakteryzuje się tym, że rozkład prawdopodobieństwa jest nieznan. Zgodnie z tą definicją w działalności bankowej występuje głównie sytuacja niepewności a nie ryzyka. Takie rozróżnienia występują w dziedzinie ekonomii oraz statystyki.

Według F.H. Knighta ryzyko jest mierzalne, tzn. dotyczy zdarzeń przyszłych, których prawdopodobieństwo wystąpienia jest możliwe do oszacowania, niepewności nie da się przybliżyć metodami statystycznymi, ani nie podlega oszacowaniom matematycznym². Rozróżniając pojęcia ryzyka i niepewności, kładzie się nacisk na następujące aspekty: niepewność ma wymiar informacyjny, a jej przyczyną jest bariera dostępu do informacji lub niewiarygodność uzyskanych informacji, zaś ryzyko ma wymiar finansowy, ponieważ można dokonać jego pomiaru, w sytuacji, gdy dostępne informacje umożliwiają ocenę strat i zysków związanych z daną decyzją³.

Ryzyko kredytowe jest to niebezpieczeństwo niewywiązania się partnera transakcji z jego zobowiązań. Ryzyko kredytowe można podzielić ze względu na dwa kryteria: ryzyko niedotrzymania warunków (rozpatrywane jest w koncepcji negatywnej) i ryzyko wiarygodności kredytowej (rozpatrywane jest w koncepcji neutralnej), według drugiego kryterium wyróżnia się: ryzyko kredytobiorcy oraz ryzyko drugiej strony lub kontrpartnera⁴.

Ryzyko kredytowe to niebezpieczeństwo związane z niedotrzymaniem umowy przez kredytobiorcę, narażające bank na stratę finansową wynikającą z nieterminowego bądź całkowitego zaniechania spłaty odsetek lub kapitału. Ryzyko często rozpatrywane jest w następujących aspektach: przedmiotowym, podmiotowym, czasowym oraz przyczynowo-skutkowym. Aspekt podmiotowy dotyczy podziału ryzyka na ryzyko pojedynczego kontraktu (ryzyko indywidualne) bądź całej zbiorowości udzielonych przez bank kredytów (ryzyko portfelowe). Aspekt czasowy można podzielić na ponoszenie ryzyka aktywnego, czyli polegający na zaprzestaniu bądź czasowym opóźnieniu spłaty rat przez kredytobiorcę lub na ponoszeniu ryzyka pasywnego, czyli ryzyka spowodowanego wystąpieniem wcześniej niż planowano zapotrzebowania na pieniądź. Ostatni aspekt, czyli

¹ A. Wąsiewicz (red.), *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994, s. 55.

² F.H. Knight, *Risk, Uncertainty, and Profit*, Hart, Schaffner & Marx, Houghton Mifflin Company, Boston 1921.

³ M.S. Wiatr, *Zarządzanie indywidualnym ryzykiem kredytowym*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2008, s. 15.

⁴ Tamże, s. 18–25.

przyczynowo-skutkowy, polega na próbie zdiagnozowania przyczyn zagrożenia spłaty kredytu. Na poziom ryzyka w znaczącym stopniu wpływają takie czynniki jak wysokość zobowiązania, cel kredytu i terminy regulowania rat⁵.

Ryzyko bankowe w warunkach pandemii i kryzysu

Pandemia wpłynęła na stabilność systemu finansowego w Polsce. Globalny kryzys spowodował powstanie nowych rodzajów ryzyka w systemie finansowym, a także spotęgował już wcześniej istniejące. Największym dotychczasowym skutkiem pandemii w ramach systemu finansowego okazało się zwiększenie ryzyka silnego wzrostu strat kredytowych. System stabilności finansowej nie został szczególnie dotknięty przede wszystkim dlatego, że przed pojawieniem się pandemii nie było nierównowag finansowych i makroekonomicznych, a także występowała duża zdolność do absorpcji strat występująca pod postacią wysokiego poziomu i jakości kapitału sektora bankowego. Korzystne okazały się także działania instytucji publicznych skierowane w okresie pandemii przede wszystkim na udzielanie wsparcia finansowego⁶. Koronawirus (COVID-19) to infekcja wirusowa, która rozprzestrzeniła się na cały świat. Pandemia dotknęła praktycznie każdy kraj i silnie wpłynęła na społeczeństwo oraz gospodarkę krajowe na całym świecie⁷. Niewątpliwie pandemia wywarła silny wpływ na funkcjonowanie i finansowanie przedsiębiorstw.

Pandemia COVID-19 pokazała, że nie zawsze procedury i narzędzia zarządzania ryzykiem dotychczas stosowane przez banki są wystarczające. W dobie dynamicznego rozwoju cywilizacyjnego zwiększa się skala ryzyka i jego rodzaje, a jego kontrola jest coraz trudniejsza. Banki muszą szybko reagować i rozpoznawać ryzyko oraz właściwie nim zarządzać w warunkach dużej niepewności. W celu minimalizacji ryzyka banki ograniczyły akcję kredytową oraz zaostrzyły kryteria polityki kredytowej dla nowych kredytobiorców. Przedsiębiorcy działający w zagrożonych branżach (turystycznej, hotelarskiej czy gastronomicznej) mieli niewielkie lub znacznie utrudnione szanse na uzyskanie kredytu w początkowych miesiącach kryzysu⁸.

Pandemia przyczyniła się do powstania nowych, istotnych rodzajów ryzyka w systemie finansowym i nasilenia już istniejących. Główne ryzyko będące konse-

⁵ R. Kałużny, *Pomiar ryzyka kredytowego banku. Aspekty finansowe i rachunkowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN S.A., Warszawa 2009, s. 29–30.

⁶ O. Szczepańska (red.), *Raport o stabilności systemu finansowego. Ocena skutków pandemii COVID-19*, Narodowy Bank Polski, <https://www.nbp.pl/systemfinansowy/rsf122020.pdf>, s. 6 [dostęp: 1.12.2020].

⁷ E. Mińska-Struzik, B. Jankowska (Ed.), *Toward the „new normal” after COVID-19 – a post-transition economy perspective*, Poznań University of Economics and Business, Poznań 2021, s. 5.

⁸ P. Rosik, *Ryzyko bardziej ryzykowne*, Gazeta Bankowa, grudzień 2020, s. 22.

kwencją pandemii to ryzyko silnego wzrostu strat kredytowych. Nie potwierdziły się początkowe obawy o ryzyko nadmiernego ograniczenia podaży kredytu, tzw. *credit crunch*. Rosnące odpisy na ryzyko kredytowe mogły doprowadzić do przejściowego wystąpienia strat w sektorze bankowym, ale nie zagrożą jego stabilności. Większość banków, w tym wszystkie banki o znaczeniu systemowym (OSII) będą w stanie zaabsorbować straty kredytowe bez ryzyka naruszenia wymogów kapitałowych filarów I i II⁹. Wzrost ryzyka niespłacalności kredytów i widmo pogorszenia jakości portfeli uwidacznia się na całym świecie.

Pandemia wpłynęła również na stabilność systemu finansowego w Polsce. Globalny kryzys spowodował utworzenie się nowych rodzajów ryzyka w systemie finansowym, a także spotęgował już wcześniej istniejące. Największym dotychczasowym skutkiem pandemii w ramach systemu finansowego okazało się zwiększenie ryzyka silnego wzrostu strat kredytowych. System stabilności finansowej nie został szczególnie dotknięty dzięki brakowi nierównowag finansowych i makroekonomicznych przed pojawieniem się pandemii, a także dużej zdolności do absorpcji strat występującej pod postacią wysokiego poziomu i jakości kapitału sektora bankowego. Korzystne okazały się także działania instytucji publicznych skierowanych w okresie pandemii przede wszystkim na udzielanie wsparcia¹⁰. Istotne znaczenie w ograniczaniu ryzyka gwałtownego przyrostu kredytów zagrożonych ma ożywienie gospodarcze, choć jego dynamika może być spowolniona przez problemy z dostawami, inflacją oraz trudnym do przewidzenia rozwojem pandemii¹¹.

Dzięki wykorzystaniu rozwiązań w postaci instrumentów poręczeńiowych i gwarancyjnych możliwe stało się zastosowanie niższych wag ryzyka w działalności kredytowej. Oferta Banku Gospodarstwa Krajowego w czasie pandemii uległa pewnym zmianom. Gwarancje *de minimis* zostały również zreformowane, a ich głównym zadaniem oprócz poprawy dostępu do finansowania dla firm z sektora MMŚP oraz zapewnieniem przedsiębiorstwom oferty powszechnie dostępnych gwarancji wspierających ich rozwój stały się gwarancje dla firm innowacyjnych¹².

Z jednej strony pandemia wywołała obawy o jakość portfeli kredytowych banków. Z drugiej jednak strony trzeba pamiętać, że kryzys pandemiczny nie przypomina innych kryzysów finansowych. Najbardziej została nim dotknięta

⁹ O. Szczepańska (red.), *Raport o stabilności systemu finansowego - Ocena skutków pandemii COVID-19*, Narodowy Bank Polski, Warszawa grudzień 2020, <https://www.nbp.pl/system-finansowy/rsf122020.pdf>, s. 6.

¹⁰ Tamże, s. 6.

¹¹ B. Lepczyński, *Jakość portfela kredytowego banków w strefie euro napawa optymizmem*, Forsal.pl, <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8360485,jakosc-portfela-kredytowego-bankow-w-strefie-euro-napawa-optylizmem.html>, [dostęp: 22.02.2022].

¹² *Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2020 Bankowość spółdzielcza w Polsce po wybuchu epidemii koronawirusa – pierwsze doświadczenia i wnioski dla sektora na najbliższe lata*, Związek Banków Polskich, <https://alebank.pl/wp-content/uploads/2020/10/RAPORT-FLBS-2020-web.-2-23.09.20.pdf>, s. 2, [dostęp: 23.09.2020].

sfera realna gospodarki. Nieprzypadkowo priorytetem rządów (w tym polskiego) było ratowanie przedsiębiorstw, których normalne funkcjonowanie ograniczano kolejnymi lockdownami¹³.

Jakość należności kredytowych oraz ryzyko kredytowania przedsiębiorstw

Do oceny stanu sektora bankowego wykorzystuje się należności, czyli m.in. kredyty udzielone przez banki, które można podzielić pod kątem zrealizowania się ryzyka kredytowego na trzy fazy¹⁴. Należności dla banków stosujących MSR/MSSF dzielą się na¹⁵:

- Faza 1 – należności bez utraty wartości, bez znaczącego wzrostu ryzyka kredytowego od momentu początkowego ujęcia, dla których na dzień sprawozdawczy ryzyko kredytowe związane z instrumentem finansowym nie wzrosło znacząco od momentu początkowego ujęcia.
- Faza 2 – należności bez utraty wartości, ale odznaczają się istotnym wzrostem ryzyka kredytowego od momentu początkowego ujęcia, tj. dla których na dzień sprawozdawczy ryzyko kredytowe związane z instrumentem finansowym wzrosło znacząco od momentu początkowego ujęcia.
- Faza 3 – należności ze stwierdzoną utratą wartości – aktywa finansowe dotknięte utratą wartości ze względu na ryzyko kredytowe.

Z kolei należności dla banków stosujących PSR – ekspozycje kredytowe zakwalifikowane do kategorii¹⁶:

- należności bez utraty wartości: „normalne” (Faza 1) i „pod obserwacją” (Faza 2), zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków* (Dz.U.2015.2066 j.t.);
- należności ze stwierdzoną utratą wartości (Faza 3) – ekspozycje kredytowe zakwalifikowane do grupy zagrożonych.

W kontekście badania struktury należności warto zwrócić uwagę na pojęcie ekspozycji kredytowej, które zostało zdefiniowane w *Rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 roku w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków* „Ekspozycje kredytowe to bilansowe należności z tytułu kredytów i pożyczek, skupionych wierzytelności, czeków

¹³ B. Lepczyński B., *Jakość portfela kredytowego banków...*, dz. cyt.

¹⁴ Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski S.A., *Utrata wartości – raport roczny 2018 PKO BP S.A.*, http://www.raportroczny2018.pkobp.pl/noty_objasniajace/4-mssf-9-instrumenty-finansowe/4-2-utrata-wartosci/, [dostęp: 20.03.2021].

¹⁵ Narodowy Bank Polski, *Instrukcja uzupełniająca pakiet FINREP jednostkowy (FINPL)*, instrukcja-FINREP.pdf (nbp.pl) [dostęp: 12.11.2020], s. 12.

¹⁶ Tamże, s. 12.

i weksli, zrealizowanych gwarancji, innych wierzytelności o podobnym charakterze oraz udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym”¹⁷. „Banki zostały zobowiązane do tworzenia rezerw celowych, gdy ekspozycje kredytowe zostaną zakwalifikowane do jednej z trzech kategorii: normalnych, pod obserwacją, grupy zagrożonych (w tym do kategorii: poniżej standardu, wątpliwe, stracone)”. Rozporządzenie reguluje w jakiej wysokości banki muszą tworzyć rezerwy oraz jak je klasyfikować ze względu na czas opóźnienia w spłacie. „Rodzaje ekspozycji można scharakteryzować jako”¹⁸:

- normalne, gdy sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużników nie budzi obaw,
- pod obserwacją, gdy sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużników nie budzi obaw, ale ze względu na ryzyko regionu czy branży wymagają szczególnej uwagi;
- poniżej standardu, gdy sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużników może stanowić zagrożenie dla terminowej spłaty długu,
- wątpliwe, gdy sytuacja ekonomiczno-finansowa ulega znacznemu pogorszeniu,
- stracone, gdy sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużnika pogorszyła się w sposób nieodwracalny, uniemożliwiający spłacenie długu.”

Kredyty nieregularne mogą wpływać negatywnie na aktywność gospodarczą, ponieważ banki w sytuacji pogarszającej się koniunktury gospodarczej i jakości kredytów zaostwiają z reguły politykę kredytową, co utrudnia przedsiębiorstwom dostęp do kredytu¹⁹.

Jakość kredytów od wybuchu globalnego kryzysu finansowego jest przedmiotem uwagi europejskich instytucji publicznych odpowiedzialnych za stabilność sektora bankowego. Zagadnienie to powróciło wraz z pandemią COVID-19. Troska o jakość kredytów nabiera znaczenia szczególnie w tych państwach lub regionach, gdzie tradycyjny kredyt bankowy odgrywa podstawową rolę w finansowaniu przedsiębiorstw²⁰.

Po okresie wysokiej dynamiki wzrostu należności przedsiębiorstw w czasie pandemii nastąpił spadek dynamiki kredytów, który dotyczy wszystkich segmentów klientów instytucjonalnych i wszystkich rodzajów przedsiębiorstw. Załamanie dynamiki kredytów dla przedsiębiorstw nastąpiło w marcu 2020 r. oraz dotyczyło zarówno mikroprzedsiębiorstw, jak również MSP. Na przełomie 2020 i 2021 r.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 roku w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, Dz.U. z 2021 r., poz. 1238, t.j. § 1 pkt 2.

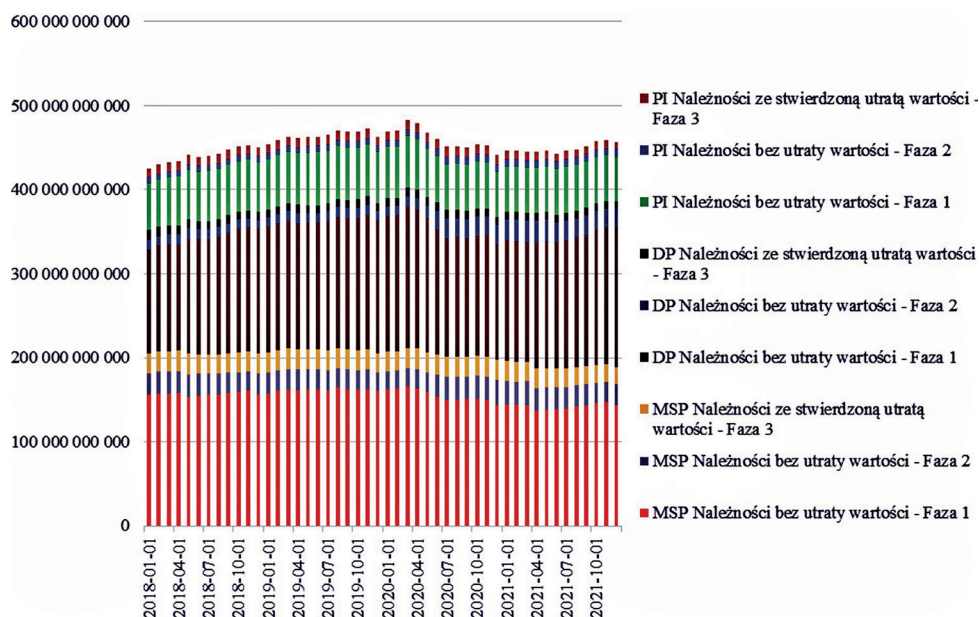
¹⁸ E. Jachymczak, *Ekspozycje kredytowe - jakie mają znaczenie dla kredytobiorcy?* Poradnik Przedsiębiorcy, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-ekspozycje-kredytowe-jakie-maja-znaczenie-dla-kredytobiorcy>, [dostęp: 1.03.2021].

¹⁹ B. Lepczyński, M. Penczar, *Analiza porównawcza jakości kredytów sektorów bankowych krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 4/2016 (82/1), s. 934.

²⁰ B. Lepczyński, *Jakość portfela kredytowego...*, dz. cyt.

odnotowano spadek kredytów dla przedsiębiorstw na poziomie ok. 5%. O ile nieznacznie spadek ten zmniejszył się w przypadku dużych przedsiębiorstw, to postępuje on dalej w przypadku MSP²¹. Od połowy 2021 r. następował systematyczny wzrost portfela kredytowego banków na rzecz przedsiębiorstw, ale nie powrócił do stanu sprzed pandemii.

Wykres 1. przedstawia stan należności przedsiębiorstw wg ich wielkości za lata 2018–2021. Na podstawie tych danych można stwierdzić, że akcja kredytowa na rzecz podmiotów gospodarczych dynamicznie rozwijała się od 1.01.2018. do wybuchu pandemii w marcu 2020 r. (wartość należności wobec wszystkich przedsiębiorstw wzrosła z ok. 426 mld zł do 483 mld zł, przy czym udział należności w Fazy 3 spadł z 11% do 9%), a następnie spadała do grudnia 2020 r. (442 mld zł, zaś należności w Fazy 3 wzrosły do 10%). W kolejnym roku podaż kredytów dla przedsiębiorstw utrzymywała się na zbliżonym poziomie, a wzrastała w ostatnich miesiącach 2021 r. do 457 mld zł (udział należności w fazy 3 to 8%), ale nie osiągnęła kwot ani tempa wzrostu sprzed kryzysu.

Wykres 1. Należności sektora MSP, Dużych Przedsiębiorstw (DP) oraz Przedsiębiorców Indywidualnych (PI) bez utraty wartości – Faza 1, Faza 2 oraz należności ze stwierdzoną utratą wartości – Faza 3 w okresie 1.01.2018. – 31.12.2021

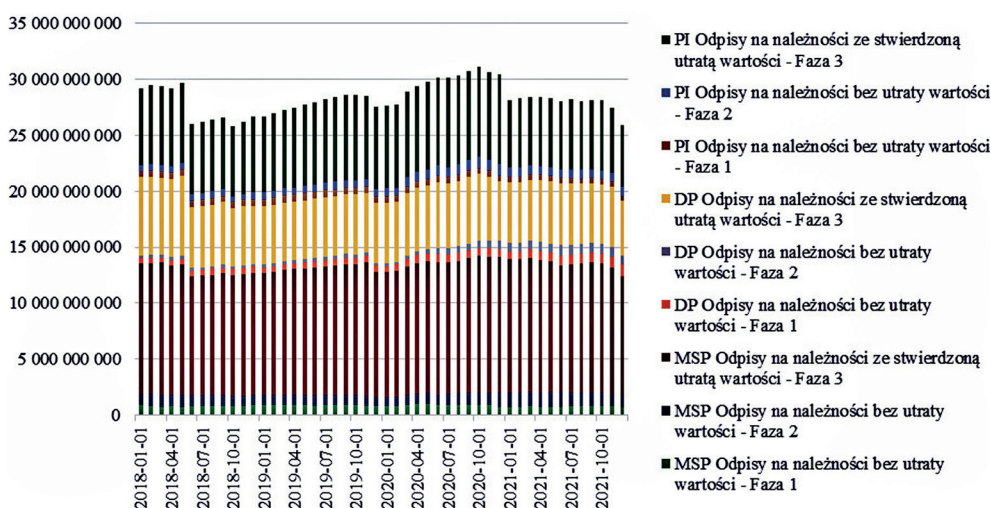
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Należności – bez instrumentów dłużnych – struktura podmiotowa, Dane miesięczne sektora bankowego*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, https://www.knf.gov.pl/?articleId=56224&p_id=18, [dostęp: 28.02.2022].

²¹ *Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w I kwartale 2021 roku, Raport opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego Fundacji Warszawski Instytut Bankowości, SYGN. WIB PAB 11/2021, Warszawa czerwiec 2021, s. 42.*

Wykres 2. prezentuje odpisy na należności przedsiębiorstw bez utraty wartości w Fazie 1 i 2 oraz ze stwierdzoną utratą wartości – w Fazie 3 w latach 2018–2021. Najwyższe są odpisy w Fazie 3, co wynika z konieczności tworzenia rezerw celowych na kredyty zagrożone z utratą wartości. Ich udział we wszystkich odpisach zmalał z 87% do 81%. Wartość odpisów na należności ze stwierdzoną utratą wartości wahała się w badanych latach – proporcjonalnie do wartości należności w Fazie 3, a ich dynamika była najwyższa pod koniec 2020 roku. Odpisy w Fazie 3 w stosunku do należności w Fazie 3 stanowiły od 52% do 58%.

Kredyty dla MSP wykazują lepszą jakość niż kredyty dla dużych przedsiębiorstw. Obie kategorie podmiotów zmniejszyły swoje wolumeny kredytów pod obserwacją w porównywalnej skali. Jednak w przypadku dużych przedsiębiorstw, przesunięcie z fazy F1 dokonało się głównie w kierunku fazy F2, a nie w stronę terminowej obsługi kredytu²².

Wykres 2. Odpisy na należności sektora MSP, Dużych Przedsiębiorstw (DP) oraz Przedsiębiorców Indywidualnych (PI) bez utraty wartości – Faza 1, Faza 2 oraz odpisy na należności ze stwierdzoną utratą wartości – Faza 3 w okresie 1.01.2018. – 31.12.2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Należności – bez instrumentów dłużnych – struktura podmiotowa, Dane miesięczne sektora bankowego*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, https://www.knf.gov.pl/?articleId=56224&p_id=18 [aktualizacja: 28.02.2022].

Udziały kredytów z istotnym wzrostem ryzyka kredytowego (2 faza) oraz kredytów z utratą wartości (3 faza) zmniejszyły się nieznacznie w porównaniu do najwyższego poziomu odnotowanego na koniec 2020 r. Wysokie udziały kredytów w 2 fazie utrzymywały się głównie w przypadku kredytów dla branż dotkniętych

²² Wpływ czynników regulacyjnych..., dz. cyt., s. 37.

ograniczeniami działalności (takich jak zakwaterowanie i wyżywienie, kultura, rekreacja i rozrywka) oraz kredytów na nieruchomości handlowo-usługowe (w tym galerie handlowe). Ograniczająco na poziom strat kredytowych w skali systemu wpływał jednak niski udział tych ekspozycji w portfelu kredytów dla przedsiębiorstw. Jednocześnie banki wykazały tylko niewielkie wzrosty udziału kredytów w fazie 3, które generują znacznie (ponad 10-krotnie) większe odpisy niż kredyty z fazy 2. Jednak relatywnie niski wzrost, a w niektórych przypadkach spadek, udziału kredytów w 3 fazie dla branż silnie dotkniętych skutkami pandemii może świadczyć o tym, że część strat kredytowych z tego tytułu nie została jeszcze należycie odzwierciedlona w bilansach banków²³.

W warunkach wyraźnej poprawy koniunktury gospodarczej straty kredytowe w I półroczu 2021 r. zmniejszyły się w porównaniu do początków pandemii i były nawet niższe niż przed jej rozpoczęciem. Poprawiła lub ustabilizowała się większość innych wskaźników ryzyka kredytowego, tj. udziały kredytów opóźnionych w spłacie, wskaźniki kredytów zagrożonych i udziały kredytów restrukturyzowanych (ang. *forborne*). Na poprawę tych wskaźników w przypadku kredytów dla przedsiębiorstw wpłynęły ich dobre wyniki finansowe, w szczególności wysokie wskaźniki rentowności i płynności²⁴.

Jakość portfela kredytowego banków można analizować wykorzystując wskaźnik NPL (ang. *Non-Performing Loan*), który pokazuje relację należności zagrożonych do należności ogółem. Wzrost wartości tego wskaźnika jest niepożądany dla banków, gdyż oznacza spadek jakości portfela i osłabienie stabilności banku²⁵. Wzrost powyżej 5 proc. jest wyraźnym sygnałem ostrzegawczym, że z portfelem kredytowym dzieje się coś złego. W bankowości stosuje się również wskaźnik NPE (ang. *Non-Performing Exposure*), czyli wskaźnik ekspozycji nieobsługiwanych kredytów (jest to szersze ujęcie niż NPL)²⁶. Jeżeli kredytobiorca nie dotrzymuje warunków umowy kredytowej i kredyt przechodzi do kategorii NPL, dochodzą do tego koszty utworzenia rezerwy z tytułu utraty wartości danego składnika aktywów, obliczane zgodnie ze stosowanymi w banku standardami rachunkowości i modelami oceny ryzyka kredytowego, uwzględniającymi specyfikę poszczególnych rodzajów kredytów i segmentów rynku. W okresie

²³ Raport o stabilności systemu finansowego, Narodowy Bank Polski - Departament Stabilności Finansowej, Warszawa, grudzień 2021 r., s. 20–21.

²⁴ Informacje nt. sytuacji i opinii przedsiębiorstw badanych przez NBP, ich popytu na kredyt i przyczyn jego zmian pochodzą z: Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw, edycje: lipiec i październik 2021 r., NBP, dostępne na www.nbp.pl.

²⁵ S. Kozak, Czynniki kształtujące dochodowość i efektywność banków spółdzielczych w okresie integracji z europejskim systemem finansowym, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, Nr 83, 2010, s. 148.

²⁶ B. Lepczyński, Jakość portfela kredytowego..., dz. cyt..

przed kryzysem, banki miały wysoki poziom NPL, a w okresie kryzysu szybko zaczęły przyrastać opóźnione kredyty w Fazie 2 – szczególnie jest to widoczne w odniesieniu do portfeli kredytów dla przedsiębiorstw. Zagrożenie wzrostu NPL wpływa negatywnie na adekwatność kapitałową gospodarki i ograniczające możliwości kredytowania gospodarki, stanowiąc czynnik wpływający na wzrost ryzyka bankowego.

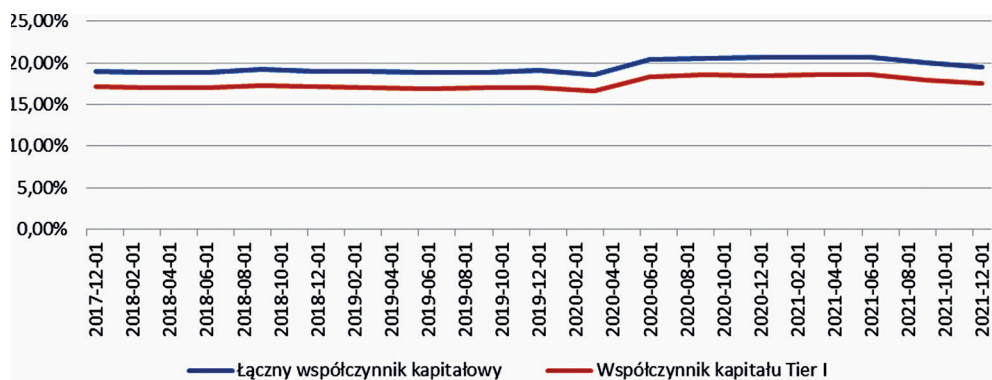
Prognozy Ernest&Young wskazują na możliwość skokowego wzrostu NPL w Polsce w latach 2021/2022. Szacunki dokonane na podstawie doświadczeń gospodarek podobnych do polskiej wskazują na prawdopodobieństwo wzrostu NPL z 6,6% do poziomu 12–19%. Powrót jakości portfela kredytowego do stanu sprzed eskalacji NPL byłby możliwy dopiero po 5–6 latach²⁷.

Kolejne wskaźniki służą do oceny wypłacalności banków. „Zależnie od swojej jakości i ryzykowności kapitał dzieli się na kategorie. *Kapitał Tier 1* – służy do pokrywania strat w warunkach wypłacalności banku. Kapitał taki pozwala bankowi kontynuować normalną działalność i zapewnia mu płynność finansową. Jakościowo najlepszy kapitał Tier 1 jest nazywany zwykle „kapitałem podstawowym Tier 1” (CET1). Całkowity kapitał, którym banki i firmy inwestycyjne mają obowiązek dysponować, powinien odpowiadać przynajmniej 8% aktywów ważonych ryzykiem. Z tego kapitał najwyższej jakości (kapitał podstawowy Tier 1) powinien odpowiadać 4,5% aktywów ważonych ryzykiem²⁸”.

Wykres 3. pokazuje wartości tych wskaźników dla sektora bankowego: łączny współczynnik kapitałowy do chwili wybuchu pandemii wynosił około 19%, następnie wzrósł do 20%, a od VI 2020 r. do VI 2021 r. utrzymywał się na poziomie bliskim 21%, po czym ponownie obniżył się do poziomów przed pandemicznych ok. 19%. Współczynnik kapitału Tier 1 przez cały badany okres kształtował się na poziomie o ok. 2 p.p. niższym. Współczynniki adekwatności kapitałowej sektora na koniec 2021 r. na poziomie 19,46% (TCR) i 17,49% (T1) oznaczały bardzo bezpieczny poziom wypłacalności sektora bankowego. Sytuacja kapitałowa sektora pozostaje stabilna.

²⁷ *Wpływ czynników regulacyjnych...*, dz. cyt., s. 39.

²⁸ Rada Europejska Rada Unii Europejskiej, *Wymogi kapitałowe wobec sektora bankowego*, Consilium.Europa.EU, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/banking-union/single-rulebook/capital-requirements/>, [dostęp: 20.03.2021].

Wykres 3. Adekwatność kapitałowa – wskaźniki wypłacalności sektora bankowego z oddziałami zagranicznymi – dane kwartalne od 31.12.2017. do 31.12.2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Dane miesięczne sektora bankowego – marzec 2022*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, https://www.knf.gov.pl/?articleId=56224&p_id=18, [dostęp: 16.05.2022].

Podsumowanie

Wyniki zrealizowanego w artykule badania wskazują, że sytuacja pod względem jakości kredytów dla przedsiębiorstw w okresie przed i po wybuchu pandemii jest zróżnicowana. Niemniej przeprowadzona analiza wskazuje, że pandemia w małym stopniu dotknęła zadłużone przedsiębiorstwa, czego prawdopodobnym wyjaśnieniem może być pozytywny wpływ działań osłonowych podejmowanych przez instytucje publiczne, które ograniczyły prawdopodobieństwo upadłości podmiotów gospodarczych i w niektórych przypadkach zmniejszyły ciężar obsługi zadłużenia. Związane z szokiem pandemicznym ryzyko nadmiernego ograniczania podaży kredytu przez banki nie zmaterializowało się. Akcja kredytowa stopniowo rośnie.

Na jakość portfela kredytowego przedsiębiorstw wpływają takie czynniki jak: jakość znajdujących się już w nim kredytów oraz jakość nowej akcji kredytowej. Na początku pandemii były bardzo duże obawy co do istotnego pogorszenia się jakości już udzielonych kredytów. Na podstawie danych wykazano, że jakość portfela produktów kredytowych pozostała jednak stabilna w okresie pandemii, a w 2021 r. uległa poprawie. Duże obawy wyrażane na początku pandemii, że wskutek dużego spowolnienia gospodarczego wywołanego przez kryzys pandemiczny bardzo szybko zaczną przybywać niespłacanych kredytów, nie ziściły się.

Wzrost akcji kredytowej na rzecz przedsiębiorstw w 2021 r. jest głównie efektem niskiej bazy w 2020 r., która nie odbudowała się jeszcze w stosunku do okresu sprzed pandemii. Firmy, zwłaszcza w pierwszym okresie pandemii, korzystały z pomocy finansowej i wsparcia tarcz antycovidowych, co zapewni-

ło im płynność finansową. Z powodu obaw przed kolejnymi falami pandemii, ich potrzeby, jak i zainteresowanie kredytami były niższe niż przed pandemią. Z kolei banki w okresie niepewności bardziej ostrożnie i selektywnie, choć mniej rygorystycznie niż w 2020 r. podchodziły do kredytowania firm. W 2021 r. jakość kredytów przedsiębiorców polepszyła się.

Jednakże perspektywy akcji kredytowej dla firm w 2022 r. nie są optymistyczne. Czynnikiem najbardziej utrudniającym prognozowanie są warunki zmienności i niepewności, do których należą polityka pieniężna i fiskalna oraz dalszy przebieg pandemii i jej skutki dla gospodarki. Popyt przedsiębiorstw na kredyty w 2022 r. determinują przede wszystkim następujące czynniki: warunki makroekonomiczne (poziom inflacji, stóp procentowych i kursu walutowego), sytuacja wojenna na Ukrainie (kształtująca pesymistyczne nastroje społeczne, pogorszyła klimat inwestycyjny m.in. podnosząc niepewność do rekordowych poziomów oraz zwiększa ostrożnościowe podejście banków przy udzielaniu finansowania), sytuacja pandemiczna w kraju i na świecie. Mogą one wyhamować akcję kredytową banków na rzecz przedsiębiorstw, a tym samym skalę inwestycji podejmowanych przez przedsiębiorców.

Wysokiej samoocenie płynności finansowej firm nie odpowiada zwiększenie aktywności inwestycyjnej, mimo utrzymujących się korzystnych ocen warunków dostępu do finansowania. Skala akcji kredytowej banków uwarunkowana jest przede wszystkim czynnikami leżącymi po stronie popytu na kredyt ze strony podmiotów gospodarujących oraz skłonności banków do udzielania kredytów w istniejących warunkach, charakteryzujących się podwyższonym ryzykiem, wynikającym z pogorszenia zdolności kredytowej potencjalnych kredytobiorców.

Bibliografia

- Dane miesięczne sektora bankowego – marzec 2022*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, https://www.knf.gov.pl/?articleId=56224&p_id=18, [dostęp: 16.05.2022].
- Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2020 Bankowość spółdzielcza w Polsce po wybuchu epidemii koronawirusa – pierwsze doświadczenia i wnioski dla sektora na najbliższe lata*, Związek Banków Polskich, <https://alebank.pl/wp-content/uploads/2020/10/RAPORT-FLBS-2020-web-2-23.09.20.pdf>, [dostęp: 23.09.2020].
- Jachymczak E., *Ekspozycje kredytowe – jakie mają znaczenie dla kredytobiorcy?* Poradnik Przedsiębiorcy, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-ekspozycje-kredytowe-jakie-maja-znaczenie-dla-kredytobiorcy>, [dostęp: 1.03.2021].
- Kałużny R., *Pomiar ryzyka kredytowego banku. Aspekty finansowe i rachunkowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN S.A., Warszawa 2009.
- Knight F.H., *Risk, Uncertainty, and Profit*, Hart, Schaffner & Marx, Houghton Mifflin Company, Boston 1921.

- Kozak S., *Czynniki kształtujące dochodowość i efektywność banków spółdzielczych w okresie integracji z europejskim systemem finansowym*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, Nr 83, 2010.
- Lepczyński B., *Jakość portfela kredytowego banków w strefie euro napawa optymizmem*, Forsal.pl, <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8360485,jakosc-portfela-kredytowego-bankow-w-strefie-euro-napawa-optimizmem.html>, [dostęp: 22.02.2022].
- Lepczyński B., Penczar M., *Analiza porównawcza jakości kredytów sektorów bankowych krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 4/2016 (82/1).
- Mińska-Struzik E., Jankowska B. (Ed.), *Toward the „new normal” after COVID-19 – a post-transition economy perspective*, Poznań University of Economics and Business, Poznań 2021.
- Narodowy Bank Polski, *Instrukcja uzupełniająca pakiet FINREP jednostkowy (FINPL)*, instrukcja-FINREP.pdf (nbp.pl), [dostęp: 12.11.2020].
- Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski S.A., *Utrata wartości – raport roczny 2018 PKO BP S.A.*, http://www.raportroczny2018.pkobp.pl/noty_objasniajace/4-mssf-9-instrumenty-finansowe/4-2-utrata-wartosci/, [dostęp: 20.03.2021].
- Rada Europejska Rada Unii Europejskiej, *Wymogi kapitałowe wobec sektora bankowego*, Consilium. Europa.EU, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/banking-union/single-rulebook/capital-requirements/>, [dostęp: 20.03.2021].
- Raport o stabilności systemu finansowego*, Narodowy Bank Polski – Departament Stabilności Finansowej, Warszawa, grudzień 2021 r.
- Rosik P., *Ryzyko bardziej ryzykowne*, Gazeta Bankowa, grudzień 2020.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2008 roku w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków*, Dz.U. z 2021 r., poz. 1238, t.j.
- Szczepańska O. (red.), *Raport o stabilności systemu finansowego – Ocena skutków pandemii COVID-19*, Narodowy Bank Polski, Warszawa grudzień 2020, <https://www.nbp.pl/systemfinansowy/rsf122020.pdf>.
- Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw*, edycje: lipiec i październik 2021 r., NBP, www.nbp.pl.
- Wąsiewicz A. (red.), *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1994.
- Wiatr M.S., *Zarządzanie indywidualnym ryzykiem kredytowym*, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2008.
- Wpływ czynników regulacyjnych i fiskalnych na wyniki finansowe banków w I kwartale 2021 roku, Raport opracowany na zlecenie Programu Analityczno-Badawczego Fundacji Warszawski Instytut Bankowości*, SYGN. WIB PAB 11/2021, Warszawa czerwiec 2021.